

ASPECTE METODOLOGICE ALE POZIȚIONĂRII PROTEXTUALE A ELEVILOR

Adrian GHICOV

Agenția de Evaluare și Examinare a Ministerului Educației

When analysing and interpreting a text, the student must be taught to place himself in a pro-textual position, thus assuming a decisive role in the credible assumption of the text as a formative message. The concept of *protext* should be approached as a behaviour of the student seen as a reader who is located – cognitively, attitudinally, imaginatively and expressively – inside the content space of the text.

În paradigma educației postmoderne, conceptele pedagogice își găsesc abordări plurale și contextualizări diferențiate.

Raportată la o valoare pedagogică a cărei realitate și utilitate nu poate fi pusă la îndoială, competenței îi revine rolul generic de finalitate (de aici provenind și derivatul pedagogic *competență generică*), de standard ca măsurător de achiziții teoretice și pragmatice sau rolul unui perpetuum mobile, care, prin anumite structuri psihocognitive, de subcompetențe, ar pune în acțiune noi energii, dând un plus de valoare formativă actului pedagogic în sine și stimulând, astfel, formarea, dezvoltarea la elevi a unei competențe de bază, adică a unei sume de capacități, priceperi, dexterități.

Competența textuală apare în cadrul metodologic al Curriculumului școlar la limba și literatura română ca „piesă” indispensabilă standardului *cultura comunicării lingvistice și literar-artistice*. Dimensiunile aplicative, funcționale ale competenței textuale își găsesc topos-ul în spațiul re-cognoscibil al textului ca realitate scriptică, produs al discursului, practică semnificativă sau în text ca „operă”, produs al comunicării.

A avea formată competența textuală înseamnă, din perspectiva unui document școlar normativ, *a opera, a aplica* un instrumentar teoretico-științific adecvat și pertinent pe structuri textuale de orice tip. Din perspectiva teoriei lecturii, a receptării, sau mai bine-zis a cititorului-receptor, consumator de sensuri și semnificații, această competență a elevului înseamnă a avea abilitatea de a penetra structura textului, a-i descifra conotațiile, a-i analiza/interpreta/aprecia fondul și forma, textura operei, a-i înțelege mesajul sau intenția.

În accepție didactică, intenționalitatea textului ca ofertă educațională trebuie văzută drept o invitație, o provocare spre a-i descifra și a-i înțelege „partitura” ca generatoare de sensuri plurale. Obiectivul vectorizează construcția și realizarea sensului didactic propriu-zis spre o zonă sensibilă, cea a unui demers diferențiat, profund personalizat, în aspectul receptării sau interpretării de text. Pentru că în relația directă *text-cititor* fiecare beneficiar are dreptul la propria viziune, la propria idee, la propria opțiune. Or, textul, prin natura și specificul său, este deschis variilor interpretări și are un impact definitoriu în formarea profilului intelectual al elevului, iar în alt context – un rol utilitar determinant.

Motivația didactică de a gândi liber în raport cu textul, de a naviga fără prejudecăți și complexe în lumea textului ca într-un remediu existențial alternativ realității (în cazul textului literar, să nu uităm convingătoarea interpretare aparținând Gabrielei Duda despre literatură ca o lume paralelă lumii reale), curajul de a se regăsi instantaneu și continuu în text ca într-un univers complex, capacitatea de a relaționa și a esențializa aspectele *intra* și *extra* textuale ca integralitate cu multiple deschideri spre elementul cultural și intercultural – toate acestea plasează ființa elevului într-o unică experiență spirituală, ontologică chiar.

Având conștiința de cititor inițiat, care vede textul ca pe un *organism viabil* ce funcționează în baza unui angrenaj de elemente relaționate și care își poate obiectiva, explica, argumenta experiența trăită în lumea textului de orice tip sau în universul creației scriitorului, atunci când avem în obiectivul interpretării textul literar, la nivelul operațiilor acționale, de proces, elevul face opțiunea valorică *în favoarea textului*. Acest fapt se produce ca atare și semnalizează că, în calitate de actant al unui scenariu didactic, elevul acționează **protetual** și, în consecință, demonstrează fidelitate, devotament textului ca *sursă* de documentare, de comunicare și ca *resursă* de formare a personalității umane în plan spiritual și social. Astfel, în calitate de lector avizat, elevul pune în aplicare, prin elemente de competență, un comportament **protetual**, argumentând, prin acesta că este *în favoarea textului*, fapt care îi permite o avansare a cunoașterii lumii și a sinelui prin text

ca mesaj-reflector al imaginii umane, al proiecției acesteia în aspectul necesităților de realizare și afirmare prin relația directă cu realități palpabile sau virtuale. Astfel gândită, construită și realizată, secvența de formare/evaluare a liniei de comportament protextualizate trebuie să ghideze, în termeni pedagogici, evaluativi comportamentul observabil al elevului, prin reluarea/ dezvoltarea/ extinderea, permanentizarea, de la o clasă la alta, a oportunității pe care o reclamă curriculumul disciplinar la etapa de liceu: **abordarea și operarea**, în diverse situații de comunicare, cu texte de orice tip ca intenție, pretext, context, subtext educațional, formativ, cultural, sociocultural etc. Astfel, competențele lingvistică și lectorală pot fi mai ușor înțelese și formate/ dezvoltate prin urmărirea acțiunilor protextuale pe care le întreprinde elevul la nivelul procesării informației textuale prin înțelegere, analiză, interpretare și evaluare a propriilor achiziții mesagistice, perceperea cărora, ca o valoare a propriei identități spirituale, reprezintă o operație de sporire a inteligenței ca proces de gândire critică, atitudinală, prin creativitatea ce-și subordonează această inteligență.

Pe aceeași linie de analiză, în tentativa de explicitare conceptuală a protextului și protextualizării, putem pleca de la o listă de **semne protextuale**, care îl identifică în baza descrierii **semnificației** acestor semne:

	Semne protextuale	Semnificația
1	<i>pentru text</i>	Eu sunt pentru acest text, adică eu ader la ideile acestui text
2	<i>în favoarea textului</i>	Sunt adept al textului, pledez pentru ideile acestui text, în folosul textului pot să...
3.	<i>cu textul</i>	Împărtășesc ideile textului, mă asociez textului, iau parte la ideile textului
4	<i>împreună cu textul</i>	Sunt în consonanță cu acest text
5	<i>în sprijinul textului</i>	Susțin textul, iau o atitudine favorabilă anume acestui text
6.	<i>înspre text</i>	Merg înspre text, încerc să-l înțeleg
7	<i>grație textului</i>	Am constatat, am dedus că
8	<i>asemenea textului</i>	Mi-am spus că...
9	<i>către text</i>	Toate gândurile se îndreaptă către text, ce vrea să spună
10	<i>întru text</i>	Pledez pentru, deoarece...
11	<i>spre text</i>	Sunt în drum spre text, ajung să-i înțeleg rosturile
12	<i>potrivit cu textul</i>	S-ar părea să se întâmpile...
13	<i>în text</i>	Sunt ancorat în conținutul textului
14	<i>în poziția textului</i>	Constat că are dreptate...
15	<i>în susținerea textului</i>	Pot să afirm că textul mă domină
16	<i>aderând la text</i>	Mă raliez, pentru a fi în unison
17	<i>împărtășind textul</i>	Deleg o parte din gânduri
18	<i>în fidelitatea textului</i>	Voi promova ideile...
19	<i>lângă text</i>	Pot să plasez...
20	<i>în contextul textului</i>	Se află următoarea lume, pe care...

Așadar, în sensul emergent al procesului de analiză și interpretare, dar și în cel al competenței acționale, la nivelul textului și în raport cu acesta, elevul inteligent, descurcăreț face dovada acțiunilor sale protextuale atunci când:

- interpretează corect textul, este „în acord” cu textul, poate „vedea cu ochii minții” textul;
- înțelege și acceptă că informația unui text pivotează în jurul realității ca atare, a gândirii despre realitate sau a condensării lumii într-un anumit conținut;
- subscrie la ideea că „vuietul” textului poate fi auzit doar dacă te apropii cu sufletul de acest text, te apropii cu interes de el, „ascuți” textul cu multă atenție;
- împărtășește viziunea că textul constituie o „lume fără odihnă”, deoarece, în opinia unui cititor avizat, el mereu se autoconstruiește prin lectură, implică multă căutare, „muncește” la modelarea personalității sale;

- e) este convins că textul poate fi înțeles mai ușor prin clădirea lui ca proces, prin gândirea lui ca valoare sau prin simțirea lui ca esență;
- f) valorifică ideea că orice tip de text tezaurizează lumea reală, lumea personală și lumea în forma ei cea mai bună;
- g) consideră că în interpretarea unui text, un rol determinant îl are vizualizarea lui ca o sferă, un pentagon, o matrice;
- h) e conștient că pentru a produce un text despre text are nevoie de a cunoaște multe date, de a avea multă fantezie, de a „simți” textul;
- i) probează și justifică prin propria experiență de cititor ideea *textului deschis* și viziunea interdisciplinară că textul poate fi comparat cu *tabelul lui Mendeleev*, deoarece se aseamănă după structură, conține un anumit număr de „elemente”, lasă spațiu pentru diverse completări;
- j) demonstrează că secretul oricărui text constă în ordonarea strictă a elementelor sale constructive, în rețeaua lui structurală și în talentul autorului;
- k) își evaluează propriile achiziții prin text, ca un construct, pe care îl apreciază ca motor al spiritualității, oglindă a cunoașterii sau factor al creșterii.

La transpunerea taxonomică a grilei acțiunilor protextuale de mai sus în sarcini de lucru pendinte unui proiect tehnologic se va avea în vedere faptul că, în manifestarea comportamentului protextual, un rol deosebit îl are suscitarea pedagogică a curiozității, inițiativei și căutării.

Pentru o exemplificare a unor componente elucidate anterior, vom apela la principiul cititorului inițiat deja într-o anumită problemă de lectură interogativ-interpretativă a operei unui scriitor din literatura română, valorificând obiectivul curricular al producerii de text personalizat, confesiv, în raport cu o unitate de conținut studiată.

Or, susține Gheorghe Crăciun, în realitate, în spațiul scrisului nu cred că e cu puțință, orice ai face, să te desparți de tine. Și oricât de mult ai fugi după alteritate, nu vei reuși decât să lărgești, să adâncești și mai mult cercul propriei tale identități. Până și cele mai pretinse obiective, încercări ale noastre de a-i înțelege pe ceilalți, sunt forme indirecte de confesiune [Apud 1, p.202].

Elevii clasei a XII-a vor fi puși în situația de a-și exprima opinia proprie cu referire la opera unui scriitor preferat, după ce vor studia, firește, aspecte dominante ale creației acestuia, vor emerge din universul artistic al scriitorului documentați fiind deja cu sensurile operei, aspecte ale creației, pe care le-au integrat în propriul demers interpretativ și care îi permit să formuleze, în baza lecturii și interpretării unor texte reprezentative, anumite concluzii despre valoarea creației acestuia.

Ca produs final, va fi apreciat textul unui discurs construit prin colaborare, producere, inventare, aplicând modalitatea de lucru în echipă, pentru că o condiție esențială de formare a grupurilor școlare este comunicarea prin care se realizează un schimb de informații cognitive, afective, comportamentale etc., cu efecte pozitive asupra conduitei celor aflați în relație.

Aceste relații apar ca o rezultată a ceea ce resimt subiecții atunci când intră în interacțiune. Clasa constituie un univers al comunicării, deschis provocărilor informaționale, în care au loc numeroase schimburi de mesaje [2, p.270]. Tocmai acest lucru este extrem de important în aspectul educației lingvistice și literare a elevilor: în cadrul interacțiunii se produce un schimb de mesaje de la un individ la altul, ceea ce contribuie la schimbarea comportamentelor celor aflați în interacțiune.

Toți subiecții sunt în același timp stimuli și agenți de influențare (prin răspunsurile finale). Aceste influențe produc reacții din partea celorlalți, unele schimbări și restructurări la nivelul conștiinței lor, precum și o modificare a sistemului atitudinal. L.Festinger vorbește despre teoria „disonanței cognitive”, conform căreia fiecare individ se caracterizează printr-o stare de coerență internă (ideile, sentimentele, reprezentările, concepțiile sale se află într-o stare de cvasiechilibru, de consonanță), adică posedă un sistem de valori formate de-a lungul dezvoltării sale, care devine sistemul de referință pentru tot ceea ce acționează asupra sa. Când se produce o ruptură în starea sa de consonanță internă (între sentimentele și reprezentarea pe care i-o determină opinia altora), se manifestă „disonanța”, care determină stări de indispoziție, frământări interioare etc. Astfel, el poate să-și modeleze opinia în funcție de viziunea exprimată de cel cu care se află în interacțiune sau să refuze categoric opiniile ce nu sunt în acord cu părerile sale, între aceste două extreme existând însă și alte stări, intermediare [Ibidem, p.271].

- Redactează-ți propriul text despre valoarea operei, pledând argumentat, într-un discurs propriu, în favoarea creației și a personalității literare preferate.

<u>Motivatia protextului</u>	<u>Actiuni protextuale</u>
Fii aproape de idealurile personalității literare	<ul style="list-style-type: none"> • Dedu din creația scriitorului înțelegerea conceptelor de <i>artă</i>, <i>artist</i> și <i>viață</i>. • Susține două dintre idealurile scriitorului pe care le împărtășești și tu. • Raportează două idei din creația scriitorului la actualitate și exprimă-ți acordul sau dezacordul, comentând și argumentând. • Motivează-ți interesul susținut pentru personalitatea scriitorului.
Fii în favoarea ideilor, a valorilor din opera scriitorului	<ul style="list-style-type: none"> • În baza textelor studiate sau citite independent, reperează valorile general-umane pe care le promovează autorul prin operă. • Pronunță-te în favoarea unei valori din creația scriitorului pe care o accepți ca valabilă astăzi.
Fii în relație directă cu valențele operei și opinează în spirit critic	<ul style="list-style-type: none"> • Recită texte preferate din creația scriitorului, exprimând, prin tonul fundamental, adeziunea la mesajul acestora. • Opinează, cu referire la afirmația a două critici literari, despre semnificația a două motive/ personaje/figuri de stil din operele studiate. • Demonstrează valoarea de capodoperă a unui text preferat.
Fii un coautor al textului creat, pledează pentru originalitatea viziunilor	<ul style="list-style-type: none"> • Prezintă, din perspectiva autorului, un personaj cu care te identifici, ai vrea să fii contemporan, ai vrea să fii prieten, ai vrea să discuți. • Demonstrează, cu argumente valabile, anumite aspecte ce fac actuală opera scriitorului. • Formulează o listă de argumente plauzibile pentru un cetățean străin, pe care trebuie să-l convingi de faptul că opera scriitorului tău preferat este o carte de vizită a neamului.

Relaționarea ideilor teoretice cu o viziune aplicativă permite și formularea unor concluzii ce vizează direct subiectul abordat adică:

1. În demersul de analiză și interpretare a textului, elevul trebuie învățat cum să se poziționeze protextual, având un rol decisiv în asumarea credibilă a textului ca mesaj formativ.

2. Noțiunea de protext trebuie abordată ca un comportament al elevului – cititor, aflat cognitiv, atitudinal, imaginativ și expresiv în spațiul de conținut valoric al textului.

3. Curiozitatea, inițiativa, căutarea în descifrarea mesajelor textuale sunt coordonate indispensabile comportamentului protextual, iar lista de *semne protextuale* facilitează poziționarea concretă a elevului în raport cu lectura, interpretarea și producerea de text propriu.

4. Textele didactice în sensul cel mai pur nu te vor face mai bun decât dacă deja muncești pe brânci ca să te faci mai bun tu însuși, iar când vei fi făcut mai bun de ele, va fi în parte, fiindcă ți s-a dăruit un adevăr neașteptat, pe care nu l-ai putut găsi decât excavând tenace în căutarea lui, care este anume ținut departe de tine și bine ferecat, ca să nu ajungi la el până nu i-ai făurit cheia în cuptorul încins chiar de tine.

Bibliografie:

1. Șlehtițchi M. Jocurile alterității. - Chișinău: Editura Cartier, 2002. - 168 p.
2. Radu I.T., Ezechil Liliana L. Didactica. Teoria instruirii. - Pitești: Editura Paralela 45, 2006. - 312 p.
3. Ilie E. Didactica literaturii române. - Iași: Polirom, 2008. - 285 p.
4. Plett H. Știința textului și analiza de text. - București: Editura Univers, 1983. - 443 p.
5. Frumos F. Didactica. Fundamente și dezvoltări cognitiviste. - Iași: Polirom, 2008. - 213 p.
6. Callo T. Școala științifică a pedagogiei transprezente. - Chișinău: Editura Pontos, 2010. - 320 p.

Prezentat la 27.12.2010